

https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Ombudsman_book_Ukrainian.pdf

8. Norwegian Parliamentary Ombud's Office. – <https://www.sivilombudet.no/>

9. Defensor del Pueblo (Ombudsman of Spain). – <https://www.defensordelpueblo.es/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-37>

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Чопорова Ольга Юріївна

<https://orcid.org/0009-0007-5522-5986>

магістр з галузі знань «Право»,

ПраТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Київ, Україна

Порушення конституційних прав громадян України, беруть свій початок ще з Революції гідності, потім порушення відбувалися на тимчасово окупованих територіях, однак масового характеру порушення конституційних прав і свобод людини, набуло з початком повномасштабного військового вторгнення росії в Україну. В Конституції права людини закріплені в II розділі [1], а Міжнародна громада почала здійснювати свої зобов'язання шляхом впровадження Загальної декларації прав людини 1948 року [2].

У травні 2015 року було ухвалено Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3], який передбачав, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції та цього закону, але не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України. За весь період в Україні запроваджувався воєнний стан такими документами: Указами Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 393/2018, № 64/2022 [4, 5], схвалені Законом України про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” 2018, 2022 року [6, 7]. В зазначених указах, а саме в ст. 3 прослідковується пониження рівня захисту прав і свобод людини та громадянина державою у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану на період його дії. Відносно ст. 3 Європейської конвенції з прав людини 1950 року [8], Європейський суд з прав людини визнав життя та людську

гідність одним з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, вказавши, при цьому, на обов'язок державної влади захищати гідність за будь-яких умов. А Конституція України закріпила гідність як найвищу соціальну цінність у частині першій ст. 3 документу [9]. Саме зараз в умовах повномасштабного військового вторгнення росії в Україну, постала проблема великого територіального та прикладного значення, а саме забезпечення в Україні конституційних прав і свобод людини та громадянина. Особливого значення набувають саме конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини [10, с. 3]. Війна в Україні триває, а отже тривають і численні порушення прав людини, одними з яких є право людини на життя та здоров'я, повагу до її честі та гідності, право на свободу та особисту недоторканність. Права людини в умовах війни, гарантовані державою та закріплені ст. ст. 24, 25, 27-29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 59 Конституції [1], а Конвенція містить основні положення щодо кримінально-процесуальних гарантій дотримання та реалізації прав і свобод людини.

Перша справа яка була подана від України до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), заява №20958/14 “Україна проти Росії (щодо Криму)” та заява №38334/18 щодо українських політв'язнів у росії, які за рішенням суду від 16 грудня 2020 року були об'єднані зі справою по Криму. А також, справа №8019/16 “Україна проти Росії (щодо східних областей України)” до якої 27 листопада 2020 року ЄСПЛ приєднав справу № 43800/14 “Україна проти Росії (II)” щодо українських дітей, яких на початку війни примусово вивезли на територію рф, та № 28525/20 “Нідерланди проти Росії” щодо збиття літака рейсу МН17 [11, 12]. Велика палата ЄСПЛ розглядатиме справу по суті, але водночас визнав її «частково прийнятною». В заявах йшлося про постійні порушень статей Європейської конвенції з прав людини, вчинених росією на сході України; викрадення трьох груп дітей на сході України та їх переміщення до росії; знищення літака МН17. Якщо проаналізувати результат розгляду справи “Грузія проти Росії (II)” [13] цей аспект був тісно пов'язаний з суттю справи, що суд вирішив об'єднати його з розглядом справи по суті. Що може вказувати на реальні шанси результату розгляду справи по суті на користь України. 25 червня 2024 року ЄСПЛ оголосив рішення по суті в міжнародній справі “Україна проти Росії (щодо Криму)”. Суд одноголосно визнав, що рф масово та систематично порушувала права людей в Криму. В документі йдеться про 14 статей Європейської конвенції з прав людини та протоколів до нього, також Суд виявив елемент “офіційної толерантності” з боку країни-окупанта порушень Європейської конвенції про права людини. ЄСПЛ визнав низку порушень країни-окупанта, таких як поширення російського законодавства чи примусова

зміна громадянства. Це рішення ЄСПЛ визнав вперше у своїй практиці, що зробило його унікальним та важливим результатом на шляху притягнення агресора до міжнародно-правової відповідальності [14]. А також, 3 квітня 2025 року ЄСПЛ ухвалив важливе рішення у справі №38283/18 “Богай та інші проти України” [15], щодо порушення права на мирні зібрання. ЄСПЛ визнав неправомірними дії поліції зазначивши, що вони призвели до зриву мирної акції, незаконних затримань, а також примусового доставлення активістів до відділу. Європейський суд з прав людини постановив, що Україна порушила права активістів за ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканість) та ст. 11 (свобода зібрань та об’єднань) Конвенції [8].

Підсумовуючи зазначене, констатуємо, що порушення конституційних прав громадян України, беруть свій початок ще з Революції гідності, однак масового характеру порушення конституційних прав і свобод людини, набуло з початком повномасштабного військового вторгнення росії в Україну. Порушення прав людини РФ є масовими та системними, а з повномасштабним вторгненням, ця практика стала тільки поширюватись. За період воєнного конфлікту росія скоює численні конституційні порушення прав і свобод людини з них: ст. 27 (право на життя), що є найціннішим конституційним правом людини; ст. 28 (на повагу до гідності, заборону катування й жорстокого поводження) та ст. 29 (право на свободу та особисту недоторканість); обстрілюючи житлові масиви й руйнуючи оселі місцевих мешканців порушуються права за ст. 30, 47 (право на житло та його недоторканість), ст. 41 (право на володіння, користування і розпорядження своєю власністю); на окупованих територіях порушують право місцевих мешканців за ст. 33 (свободу пересування та вільний вибір місця проживання); неодноразові порушення ст. 34 (право людей на свободу думки і слова); порушення прав маріупольців за ст. 48 (на достатній рівень життя, харчування, одяг і житло); військові злочини країни-окупанта, призвели до порушення конституційного права українців за ст. 50 (на безпечне життя і здоров’я довілля); примусова русифікація ст. 10 (українська мова визначається державою); а також ст.ст. 22, 43, 49, 53, 64 Конституції України [1]. Що ж стосується депортації та незаконного переміщення українських дітей, таке визначення не міститься в українському законодавстві. Але в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [16] наведене визначення поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Відповідно до ст. 30¹ вказаного закону, зобов’язання щодо захисту дітей, які перебувають у зоні військових дій і збройних конфліктів, та дітей які постраждали в наслідок цих дій, бере на себе держава. Утім, викрадення та переміщення українських дітей на невідконтрольних Україні територіях, відбуваються з порушенням норм

міжнародного гуманітарного права, що ускладнює Україні здійснювати належний їх захист.

Література:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.03.2025).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018 № 393/2018 : станом на 28 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 6 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

6. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 26.11.2018 № 2630-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

7. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.03.2025).

9. Шишкіна Е. Розуміння людської гідності: виклики сучасних українських реалій. *Одеський апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://apladm.od.court.gov.ua/sud9105/pres-centr/news/381454/> (дата звернення: 29.03.2025).

10. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

11. Ukraine v. Russia (re Crimea) (nos. 20958/14 and 38334/18). *ECHR*. URL: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/w/ukraine-v-russia-re-crimea-nos-20958/14-and-38334/18>– (date of access: 29.03.2025).

12. HUDOC – European Court of Human Rights. *HUDOC – European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#%7B%22itemid%22%3A%22003-7550170-10372787%22%7D> (date of access: 05.04.2025).

13. HUDOC – European Court of Human Rights. *HUDOC – European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22%3A%22003-6913075-9285194%22%7D> (date of access: 05.04.2025).

14. Ukrinform. Вирок ЄСПЛ у справі Україна проти Росії: що встановив суд, і які наслідки матиме рішення. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3885516-virok-espl-u-spravi-ukraina-proti-rosii-so-vstanoviv-sud-i-aki-naslidki-matime-risenna.html> (дата звернення: 29.03.2025).

15. JUDGMENT of The European Court of Human Rights of 03.04.2025 in no. 38283/18. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-242529%22%7D> (date of access: 09.04.2025).

16. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 01.04.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-38>

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Чукаєва Вероніка Олександрівна

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права
та державного управління,*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

У будь-якій правовій системі романо-германської сім'ї Конституція є основним нормативно-правовим актом де закріплюється система прав людини і громадянина [1, розділ II]. На основі цього юридичного факту конституціоналісти визначають Конституцію України як основною юридичною гарантією забезпечення прав людини. При аналізі механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина саме Конституція